

HARTA

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

TARTALOMJEGYZÉK

- 1. BEVEZETÉS 5
- 2. HARTA BEMUTATÁSA 8
- 3. ÖRÖKSÉGÜNK 13
  - Műemlékek 14
  - Helyi védett épületek 17
  - Kapubálványok 24
  - Napsugaras kapubejárók 24
  - Ipari, gazdasági emlékek 25
  - Köztéri szobrok, emlékek 28
  - Emléktáblák, emlékfák 30
  - Temető 32
  - Keresztek 33
- 4. ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK 35
  - Történeti településrész 37
  - Belterület 43
  - Nagykékes 52
  - Állampuszta 54
  - Külterület 59
  - Természeti szempontból meghatározó településrészek 62
- 5. ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ 69
  - Kerítések, kapuk 72
  - Kertek 75
  - Árokpartok 78
  - Tornácok 79
  - Ajtók, ablakok, tornácajtók 80
  - Homlokzatképzés 82
  - Részletek 84
- 6. MAI PÉLDÁK 85
- 7. UTCÁK, TEREK 91
- 8. HIRDETÉSEK, REKLÁMTÁBLÁK 94

H A R T A

„Kis-Harta, igen csinos német-magyar község...A község maga lapályos sík helyen, rendes négyszeg alakzattal épült. Széles egyenes főutcsái hosszan nyúlnak délnyugatról északkeletre, s kétoldalt fasorokkal kiültetvék: a házsorokból hosszan lenyúló kertközök, szabályos keresztutczákkal szelvék.” (Galgóczy 1877)....

*„A házak előtt szürke kis öregek kuporogtak kényelmetlen, támlátlan padon, váltottak néhány szót, figyeltek, miránk, hazakujtorgó kölykökre, egymásra, vagy önmagukra, nem tudom.”
(Lehoczki Károly: Este)*

BEVEZETÉS

Lakóhelyünk megszokott, egyéni arculata a közösség helyi identitásának alappillére, a jól ismert utcák, terek, helyszínek és részletek sokszor feltűnnek álmainkban, emlékezetünk, s így önazonosságunk fontos részei. Egyáltalán nem mindegy tehát, hogy ebből mit őrünk meg, s adunk tovább a következő generációknak, mint ahogy az sem, mit teszünk hozzá a kapott örökséghez. Minden apró részletnek jelentősége lehet a "nagy egész" szempontjából, s ez komoly felelősséget ró az építés szereplőire.

A település, s így a települési arculat ügye pedig elsősorban a helyi közösség ügye, amelynek jogos igénye, hogy közös örökségével, a falu arculatával, annak formálásával kapcsolatos elvárásait megfogalmazza egyes tagjai, a mindenkori építetők felé.

A Településképi Arculati Kézikönyv elsődleges feladata, hogy ezen elvárásokat rendszerezett, közérthető formában közvetítse használói számára. Cél, hogy a helyi környezetformálási hagyományok pozitív példáin keresztül ösztönözzön a tradíciók folytatására, megismerésére, de akár meghaladására is. Harta környezeti örökségének, település- és építéstörténetének bemutatásán, tanulságainak számbavételén keresztül jut el a környezetalakítással kapcsolatos elvárások, egyfajta építési "illemkódex" megfogalmazásáig. A történeti példák felvillantása a tendenciák megragadását, a még jelen lévő hagyományok érzékeltetését szolgálja, a Kézikönyv az értékek teljeskörű lajstromba vételére nem vállalkozhat. Viszont jellegénél fogva olyan számvetés, amely pillanatképet ad, hol tart a nagyközség építészete 2017-ben és rávilágít, melyek a továbblépés lehetőségei, sürgető feladatai.

A Kézikönyv nem direktíva, sokkal inkább segítség kíván lenni, a benne foglalt rajzos útmutató ajánlásaival demonstrálva a települési hagyományokba illeszkedő építés egy-egy lehetséges módját. Az itt szereplő ajánlások ezért nem kötelező érvényűek, ahogy egy "illemkódex" megsértésének sem jogi következményei vannak.

Szemléletformáló volta mellett ugyanakkor a Kézikönyv fontos "településrendezési eszköz", melynek törvényszabta "kötelessége" a helyi településképi rendelet szakmai megalapozása. E rendelet feladata kötelező érvénnyel szabályozni egyes, a településkép alakításában kiemelt szerepet játszó tényezőket (helyi értékvédelem, településképi illeszkedés, reklám, stb.), illetve meghatározni az Arculati Kézikönyv ajánlásai, elvárásai közül azokat, melyeket az Önkormányzat kiemelkedő jelentőségűnek ítél a településkép pozitív alakulásának szempontjából.

Reményeink szerint Kézikönyvünk nem egy mereven lezárt, egyszeri vállalkozás, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés.

Ahogy a település története is továbbírásra vár, úgy jelen oldalak is egy, az utódok által folytatható, de akár át is írható folyamatos krónika első lapjai csupán. Ezért, ha újabb arra érdemes alkotás születik, az bekerülhet, sőt be is kell kerülnie majd a Kézikönyvbe, hogy ezáltal büszke lehessen rá építtetője, tervezője és kivitelezője, valamint a település egyaránt.

HARTA

Suhan a táj
az ablakon át nézem
vár az Otthon
bensőmben érzem.

Csökken a távolság
közeledem végre
hazaérek rögtön
a meleg napsütésbe.

A kanyar után feltűnik
a két templom tornya
s a víztározó gömbje,
melyet teste mint büszke
fejet hordja.

Néhány méter után
már látszik a tábla,
s a malom is bekúszik
a látóhatárba.

Magányos, mogorva órként
áll az útszélen
mégsincs szebb látvány
az egész környéken.

Már érzem, már tudom
végre itthon vagyok
örömtől részegülve
a levegőbe harapok.

A Fő utcán gurulva
torkomban a szívem,
itt a sarok, s jobbra
a Védgátsor pihen.

Üdvözölve bólogat
a meggyfák hosszú sora
szívdobogva várom,
mikor érek oda

A lejtőre fellépve
egy percre megállok,
köszöntöm a kaput, a házat
ezt a különleges világot.

Észre sem veszem,
repül az idő
az este közeleg
az árnyékom egyre nő.

Végül sötétbe bújik
a falu minden pontja
de a szabadság illatát
a szél tovább hordja.

A kert végében állva
felnézek az égre
a csillagokat látom
életre kélve.

A focipálya mellett
kanyarog az út
kanyargok én is
feledve minden bűt.

A híd a Kisdunán
átsegít a parthoz
a vízcsofogás súgja:
van hova tartozz!

Leérek a vízhez,
- milyen beteg szegény -
a fa mi benne állt,
már csak keret, szegély.

A csárdából halk moraj hallik
szél szárnyán szállva,
és újra boldog vagyok
itt a parton állva

Fényben vagy sötétben
éjjel vagy nappal,
nem számít csak lehessek
együtt a Hartaiakkal.

A hazám, az otthonom,
örömbem, bajbam
a békém, a vigaszom,
szeretlek, Harta!

Gelányi-H..Barta Edina (2001. 03.20.)

HARTA BEMUTATÁSA

Harta nagyközség településképi arculatának bemutatása csupán a település társadalmi viszonyainak, humán erőforrásainak, a település gazdaságának, gazdálkodásának, a település természeti és művi környezetének együttes megismerésével lehetséges.

A település Budapesttől 100 km-es távolságra Bács-Kiskun megyében, a Kalocsai kistérségben, a Solti-sík és a Kalocsai Sárköz kistájak határán terül el. A hozzá legközelebbre eső város Solt 12 km-re, Kalocsa 20 km-re délre, Kiskőrös 30 km-re délkeletre fekszik. A község az 51-es számú főúton közelíthető meg. Vízi úton, a Dunán az 1545 fkm-nél találjuk, ahol teherkikötő is létesült.

A nagyközség közigazgatási területe 12967,6 hektár, melyből szántóterület: 8016,7 hektár, rét: 14,0 hektár, legelő: 2676,8 hektár, szőlő: 88,8 hektár, kert 20,0 hektár, gyümölcsös: 78,2 hektár, nádas 218,8 hektár, erdő, fásított terület: 201,1 hektár, kivett: 1653,3 hektár.

A község lakóinak száma 3500 fő körüli, napjainkban sajnos csökkenő tendenciát mutat, a lakások száma 1642. A Dunához közeli területeken öntéstalajok, távolodva réttalajok, még keletebbre szikes talajok alakultak ki. Termékenységet gátló tényező az esetenkénti magas talajvizek, belvizek előfordulása, a kistérségben előforduló szikes, illetve láptalajok. A talajok termőképessége jó, a megye egyik legmagasabb aranykorona értékű területei itt találhatóak. A földrajzi elhelyezkedésből eredően a mezőgazdasági művelésbe vont területek nagy részén szántóföldi növénytermesztést folytatnak.

Az éghajlat mérsékelt kontinentális, mérsékelt száraz, mérsékelt forró nyarú. Az ország legnapfényesebb területeihez tartozik, a napfényes órák száma 2000 felett van. Az évenkénti hőmérsékletingadozás évről-évre erősödő, a lehullott csapadék átlagos mennyisége csökkenő. Az uralkodó szélirány északi, illetve nyugati.

Harta közigazgatási területéhez tartozik Nagykékes és Állampuszta. Az eltérő történeti múltú és fejlődésdinamikájú egységek arculatán visszatükröződnek a múlt nyomai.

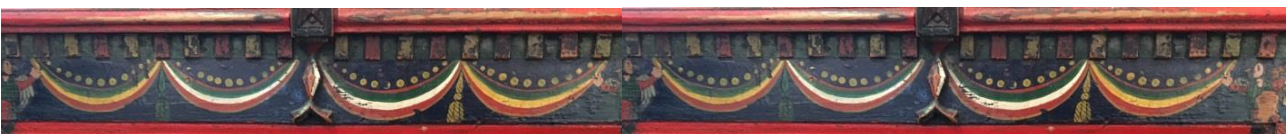

Általában minden településre jellemző, hogy az ott élők nehezebben veszik észre, tudatosítják értékeiket, és erősítik ezzel önazonosságtudatukat, mint a kívülről jövők, akiknek fontos, hogy megfelejtsék a hartaiak titkát, és sokszor rácsodálkoznak arra. Ilyen szemmel nézve ma is még sok minden megkülönbözteti a települést a környező falvaktól, s ennek meghatározója az a közösség, mely itt él.

A település számos, idegenforgalmi szempontból is jelentős értékkel bír.

A faluról készült összefoglalók a nemzetiségi hagyományokat, a festett bútort és népviseletet emelik ki, általában megemlítik a Duna-part és Miklapusztá vonzerejét. Speciális vonzerőkként a horgászatot és a vadászatot említik.

A település építészeti öröksége is jelentős, de eddig erre kevesebb figyelem irányult, ennek megismerésében, rendszerezésében is van jelentősége jelen kézikönyvnek.

Kéthalom egyik halma a szentkirályi határrészben

Harta es környeke ősidők óta lakott helynek számít, amit az itt talált nagyszámú régészeti leletanyag is bizonyít. Sóderbányászás közben számos ősi csontlelet – őstulok-, szarvas- és mamutcsont – került elő a Dunából. Régészeti leletanyagok sokasága bizonyítja, hogy az erekkel, fokokkal, időszakos vízjárásokkal szabdaltságot, termékeny öntéstalajú árvízmentes hátságok, partok az emberi megtelepedésre kiválóan alkalmasak voltak. A környéken mintegy 7000 évvel ezelőtt telepedtek meg az első földművelők. A hartai határ sűrűn lakott volt a bronzkorban, annak is főleg középső szakaszában.

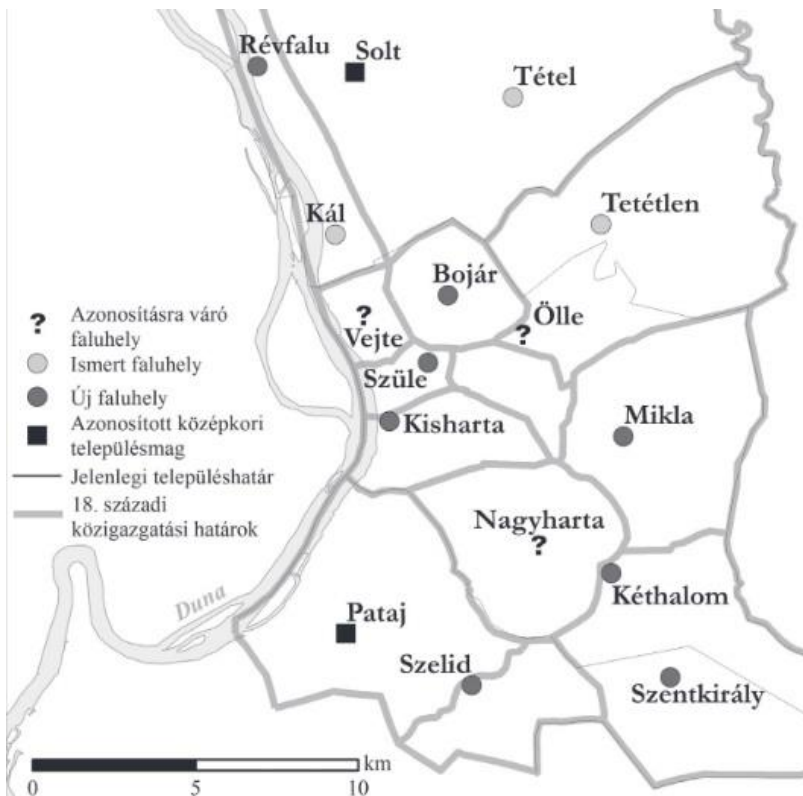
Terepbejárásokból több helyről ismerünk leleteket, urnasíros temetőket.

Az őskorból származik az a néhány halom is, mely a későbbi időkben határjelölő szerepet is betöltött. A dunai Limes korában itt megtelepedő szarmaták gazdag emlékeanyagot hagytak maguk után. Az alföldi nomád nép élénk kapcsolatban állt a Duna túlsó oldalán, Pannóniában és az ellenerődökben állomásozó rómaiakkal. Erre római pénzek, ékszerek (fibulák) és luxuskerámia (ún. terra sigillata) utalnak. Településük részletét Szülei Lyuk, Weierhivl, Gátórház lelőhelyekről ismerjük, temetőjük részlete a Külső Tuskóföld és Állampuszta-Baromfifeldolgozó lelőhelyen került elő. A tájház udvarán is látható néhány római kori faragott kő, melyeket későbbi korok falu- és templomépítéseinek használtak fel.

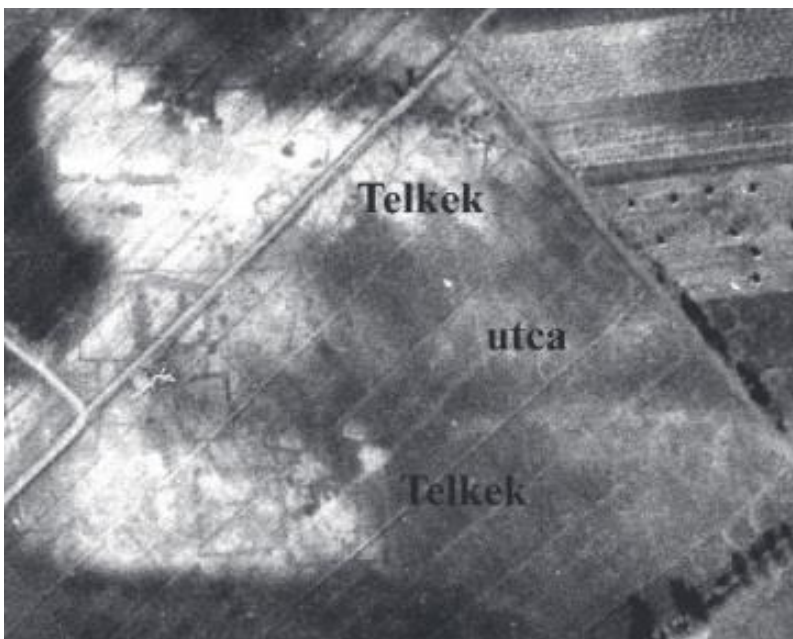
A Gyűjtemény része néhány római téglák is, melyek egyike bélyegzője alapján a 4. század elején, Maxentius császár idején készült.

A későbbi korokból is számos lelet került elő. Meg kell említeni a Freifelten feltárt avar települést és a régió egyik leggazdagabb honfoglalás-kori síregyüttesét.

Ruttkay Mihály térképe a Duna-menti síkvidékről. HU_MNL_OL_S_12_D14_No_0003

Középkori települések a mai Solt, Harta és Dunapataj közigazgatási területén

Szüle település légifotón Pányi István és Rosta Szabolcs kutatásai nyomán

Harta beépítésének kialakulását a középkortól követhetjük. Számos írásos adat utal a környék sűrű Árpád-kori és későközépkori településhálózatára. A mai településhatár idővel több középkori település határát olvasztotta magába. A település nevét az oklevelek 1187-ben említik először. Nevét 1193-ban Horta, 1289-ben Harta alakban írták. 1187-ben Eufrozina királyné (1146), II. Géza király neje Harta egy részét a székesfehérvári kereszteseknek adta, míg Harta másik része fehérvári várbirtok volt. A település a tatárjárás alatt lakatlanná vált, s a lakatlanná vált várföldet (a várjobbágyok, és Hartai(?) nemesek földje mellett) IV. László király, 1289-ben Vejteit Sebestyénnek adta, és határát leírta. Ekkortól adatható Szüle és Ölle, mint nemesi birtokok létezése is. Hartáról a Madocsai rév vitt át a Dunántúlra. Az okiratok szerint már a középkorban létezett Kis- és Nagy-Harta. 1573-ban, a török időkben a székesfehérvári vár tartozéka. A török háborúk ezt a területet sem kerülték el, 1529-ben megindult török-rác harcok utáni időszakban vált pusztává Szüle, Ölle, Mikla és Tetétlen; míg Kéthalom, Vejte, Bojár, Kis- és Nagy-Harta még egy ideig fennállt, 1620-ig szerepelnek az adóösszeírásokban, de az 1690. évi összeírásban már ezek a települések is az elpusztult helységek között vannak.

Összefoglalva elmondható, hogy a mai belterület közelében, a Dunához közelebbi területeken fekvő Kisharta mellett léteztek a település határában a Dunától az óramutató járásával egyezően leírva: Vejte, Bojár, Szüle, Ölle, Mikla, Tetétlen, Nagyhart, Kéthalom, Szentkirály falvak, melyek egyben templomos helyek is lehettek. Kisebb települések nyomát a Gátórház, a Freifelt és a Weierhivl határrészekén is feltárták. Később a pusztasodott települések területét más falvak és nemesi családok is bírták, így voltak birtokosok a mai hartai határban a patajiak vagy a bölcskeiek.

Harta újkori története a török hódoltság után 1723-ban kezdődött, amikor Ráday Pál birtokára megérkeztek az első családok a Rajna-vidékről, Hessen-Pfalzból és Württembergből. A falukép egyes elemei ettől az időszaktól adathatók.

ÖRÖKSÉGÜNK

A német betelepülők földműveléshez jól értő, a kendertermesztésben és feldolgozásban jártos parasztok és kézművesek voltak.

A mai településkép a 18. század során kijelölt telekrendszerben kezdett fejlődni, sok tekintetben visszatükrözi azt. Valamennyi bevándorló zsellérként telepedhetett le Ráday Pál birtokán. Minden zsellér kapott 626 □ öl földet házhelyül (*hofstél*), 800 D-ölet szántónak (*akrfelt*), 1050 D-ölet legelőül (*vötgang*), szőlő (*vingrtt*) alá mindenki annyit kapott, amennyit családjával megművelhetett. A mai Arany János és Templom utcán kijelölt háztelkek közelében csak kisebb kertek voltak: „*ami kevés föld határukban vagon aztat Kukuriczival, Kenderrel, Babbal szoktuk bevetni...*”.

Az első katonai felmérés térképlapjain a 18. század 70-es éveiben kisebb házcsoportokat jelöltek Harta és Dunapataj határában, melyek általában középkori települések helyén épültek, pl. Bojár, Szüle, Ölle, Mikla, ezek az újkorban általában nemesi birtokok voltak. A kalocsai érseki birtok része Nagyhartá/Nagykékes és Szentkirály majorsága. Kijelenthető, hogy ettől az időszaktól adatolható a település határában lévő, ma már csak nyomokban fellelhető tanyavilág és Kis- és Nagykékes majorsága.

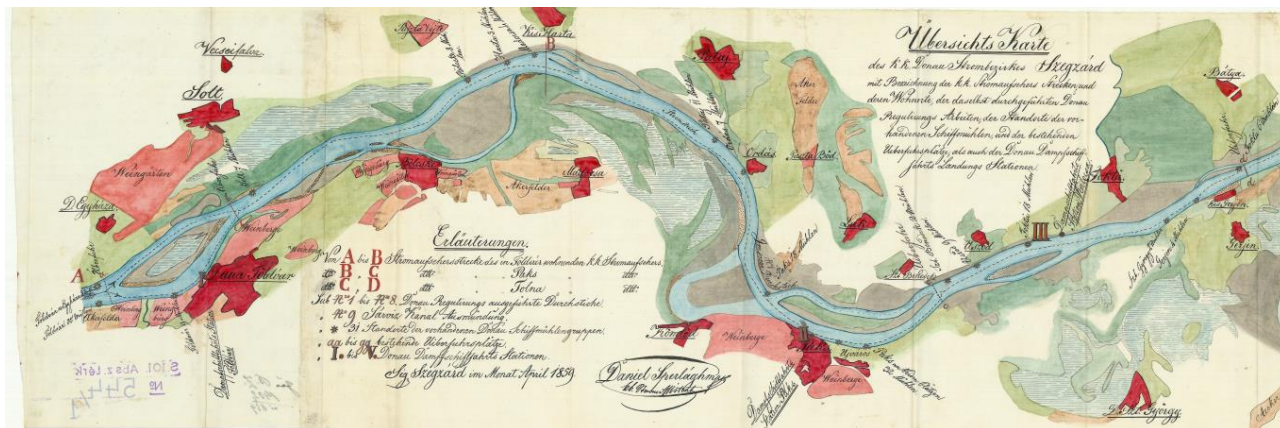
Árvíz – tűzvész – megélhetés

A későbbi időkben azonban a Duna áradásai és 1-1 pusztító tűzvész végzett nagyobb pusztítást, mely után egész településrészeket kellett újraépíteni. 1768-ban például az árvíz végzett olyan pusztítást, mely során a hartaiak arról számoltak be, hogy „*Dunának sok rendbéli áradása .. Házaikat Marháinkat el ronttya amint majd leghközelebb múlt héten 124. házunkat 70 darab Marhát, azon kívül sok sv. sertesseinket ugy házaink palássán lévő gabonáinkat, Marháinknak való takarmányunkat el emészttette, s őseink folygeit ell hordván, az szőlő tőkétet ki mosta, Kukuritza és Kender folygeinknek harmad részit előntötte, akiben az idén vetést nem tehetünk az víznek ott maradása miát.*”

Nagyobb tűzvész volt 1824-ben és 1862-ben, ez utóbbi alkalomkor 183 ház, köztük a református templom (templomtető és a torony szerkezete) és a parókia is leégett az anyakönyvekkel és az iratokkal együtt, leégett továbbá az evangélikus egyház épületeinek egy része is. Pungur Béla református lelkész a tűz dátumát is feljegyzte az újonnan kezdett anyakönyvek első lapjára hivatkozva: – „*1862-dik évben augusztus 16-án a hátulsó utcában támadt tűz a nagy szárazság s keletkezett szél miatt a faluban tetemesen pusztítván*”. Ez az esemény is oka annak, hogy a településen ma alig találunk 19. században épült házat.

A település arculatát az itt kialakult gazdálkodási módok is nagyban befolyásolták.

1877-ben ezt jegyezte fel Galgóczy Károly: „*A nép szorgalma azonban nemcsupán az állattenyésztésre és földművelésre szorítkozik: hanem itt iparnak is szép fejlettsége van. Számos különféle kézműves lakja a községet: kovács, lakatos, kerékgyártó, kádár, festő, kalapos, csizmadia, cipész, szabó, stb. különösen sok a takács, esztergályos és asztalos: a Dunán számos hajómalom. – azután több gazdának ugyanott vontató hajója is van, melyet helybéli hajóácsok szoktak építeni*”.

MŰEMLÉKEK

Evangélikus templom

A mai település legrégebbi épülete. Korábbi imaházak helyén épült. A hartai evangélikus közösség 1788-ban kapott engedélyt a Tetétlenen birtokos Földváry családtól arra, hogy a birtokán lévő Árpád-kori templomrom kőanyagát felhasználja egy szilárd templom építéséhez. A klasszicizáló késő-barokk stílusú evangélikus templom 1791-98 között épült adományokból és rendkívüli adókivetésekből, valamint segélyekből. A tetétleni köveket a templom alapjaiba építették be, falait égetett téglából emelték. Szabadon álló egyhajós, félköríves záródású, a DK-i homlokzat síkjából kissé előrelépő tornyú templom, a záródás felett kontyolt nyeregtetővel, a DNY-i hajófalhoz kapcsolódó alacsony bejárati építménnyel. Csehsüveg boltozatos belső tér. A templom méretei: hossza 30,72 m, szélessége 13,44 m, külső falmagassága 11,52 m.

A hartai református templom egyszerű klasszicista stílusban épült 1835-38 között. Szabadon álló, egyhajós, egyenes záródású épület. ÉNy-i homlokzati tornyos, nyeregtetős templom. Ény-i homlokzata négy féloszlopos, timpanonos, álporkusszal tagolt, a középtengelyben vízszintes záródású bejárat. Csehsüveg boltozatos belső tér, a bejárat oldalán karzat.

Az 1862-es nagy tűzvész során megsérült. A helyreállítás után, 1878-ban vásárolta a templom az orgonáját, amelyet 1940-ben a dunaszentbenedeki gyülekezetnek adott el. Ugyanekkor került sor a templombelső felújítására.

A templomtorony bádgorborítása 1891-ből, az új nagyharang 1896-ból való. 2009-ben a toronysisakot festették újra.

Református templom

HELYI VÉDETT ÉPÜLETEK

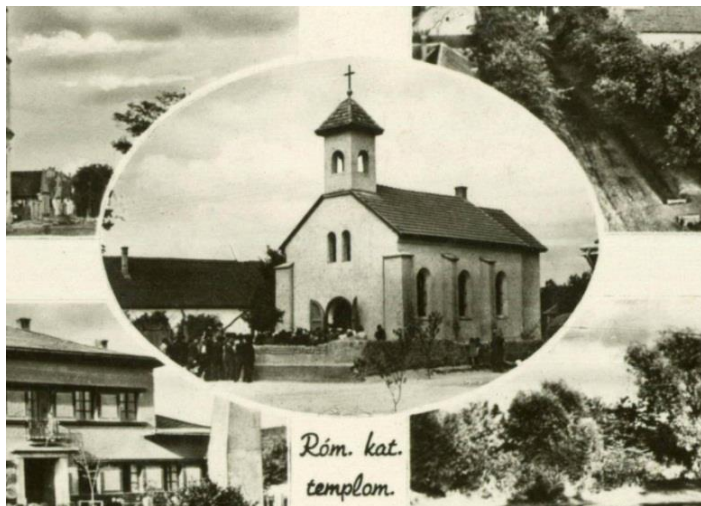
Hartai katolikus templom és kápolna

A hartai Duna partján, a saját telkén épített egy igen kis méretű kápolnát 1934-ben a „hartai katolikusok kedves lelkiatyja”, dr. Krizs Árpád apátplébános. Ez volt a legkorábbi épített katolikus emlék a protestáns településen, itt az apát vasárnaponként misézett is hívei körében.

Ma festői környezetben magántelken áll.

A XX. század elejére jelentősen nőtt Hartán a katolikus vallásúak száma, kérésükre Várady Lipót kalocsai érsek engedélyezte a szentmise tartását. Kezdetben egy-egy hívő házának megszentelt szobáját használták, 1929-től az óvoda termét, végül egy képfestőműhely telkét a lélekszámban és anyagiakban is gyarapodó egyházközösség 1937-ben vásárolta meg. A rajta lévő házat imaházzá alakították, s ez az épület szolgálta a hitéletet 1942-ig.

1943 Pünkösöd másnapján szentelték fel az új templomot. A templomavatásához kapcsolódó latin nyelvű márványtábla szövege magyarul: „A hartai új templomot, amelyet életében gróf Zichy Gyula kalocsai és bácsi érsek öxellenciája dr. Möller Károly budapesti építész tervei szerint kívánt felépíteni, váratlan halála után ugyanazon buzgó főpap emlékére Majoros István állampusztai adminisztrátor serény közreműködésével dr. Mosonyi Dénes pécsi nagyprépost építette fel 1942-43.”

1945 augusztusától kapott önállóságot a hartai plébánia.

A korábban középső tornyos templomot a gyülekezet további létszámnövekedése miatt megbővítették és oldaltoronyral látták el. Az épület a bővítés következtében kéthajóssá vált.

A lakosságcsere során Felvidékről és a Bácskából betelepített családok 2017-ben felavatott emléktáblája a templom bejáratánál.

Nagykékesi Szent Gellért kápolna

Nagykékes kiemelkedő emléke a Prokop Péter freskkóival díszített magtárból lett Szent Gellért kápolna és a ma a hartai Szent István templomban lévő oltár archív fotón, még Nagykékesen.

Állampusztai kis- és nagykastély és kápolna

Az egykori Wágner birtokon a belső udvarban eredetileg négy ház állt: az intézői ház; a politikai tiszt lakások a posta mellett; a kiskastély, ahol a paplak volt és a tanítók is laktak; kastély, amely ma igazgatósági épületként működik. 1892-ben díszes kápolna épült a Szentháromság tiszteletére.

Egyéb egyházi épületek

A település belterületén, illetve a Duna-parton további egyházi épületek találhatóak: lelkeszlakok, imaház és a nemrég átadott zarándokház. Mindegyik épület a közösségi összefogás példája is.

Egyéb volt egyházi épületek

Az iskolák fenntartója a régmúltban az egyház volt. Szerencsére ezek az egykori kántortanítói házak és iskolaépületek új funkcióban továbbélve máig állnak (Szabó iskola, Meixner iskola – ma zeneiskola)

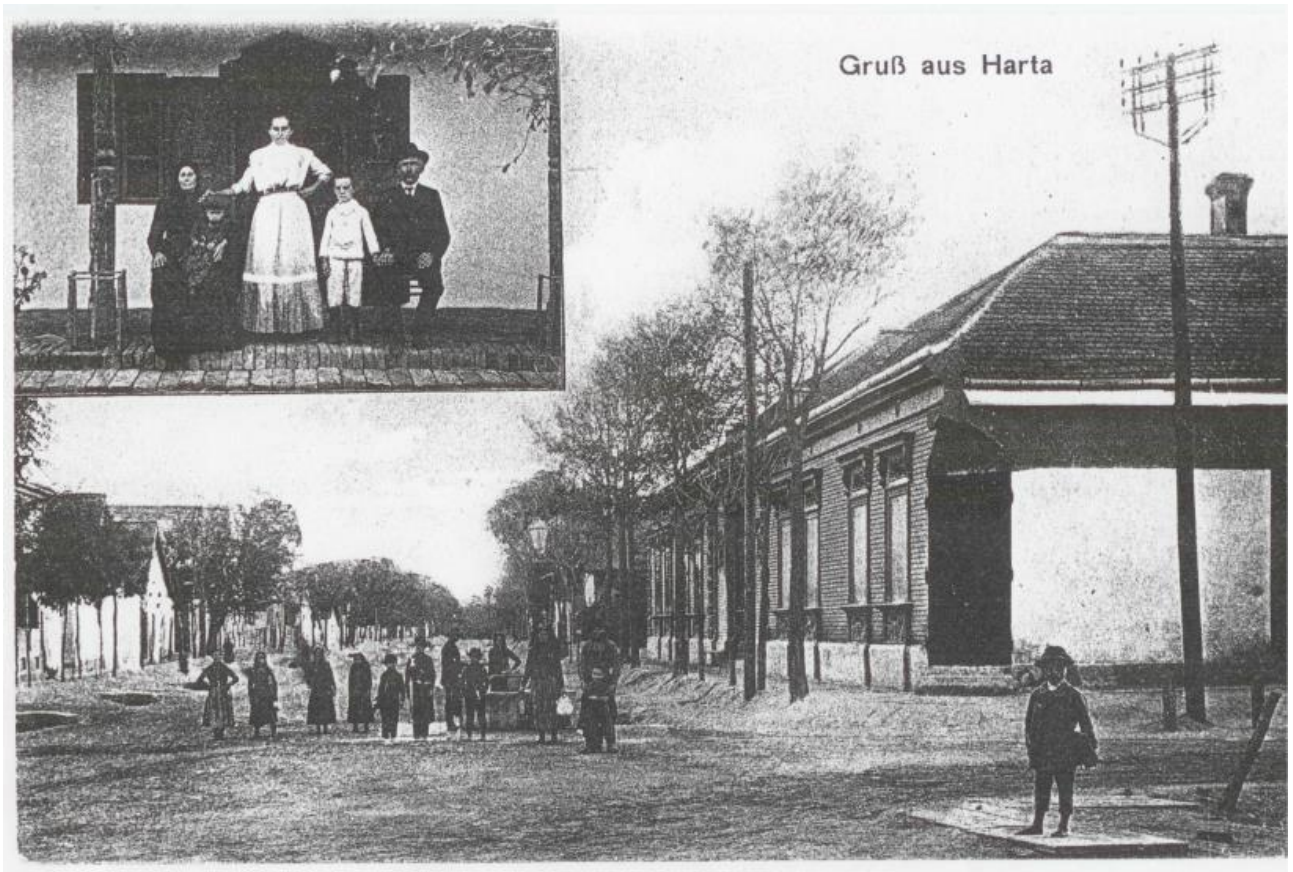

*Palotay Gyula szülőházának
helyét emléktábla jelöli*

Egykori nagygazdaházak

Harta egykori gazdasági erejét nagyon jól tükrözik a megmaradt ún. nagygazdaházak, melyek a történelem viharában az elmúlt időszakban sokszor sérültek. Leginkább azok maradhattak fenn, melyek új szerepet kaptak a közösségben, és általában helyi védetség alatt állnak pl. iroda (Égel-ház - Széchenyi u. 18.), posta (Sneider Milch-Arrasz Honesz Hausz), művelődési ház (Killich Palcr (Ártézi Killich) Hausz), egyesületi ház szerepben (Snautigl Kaadl Hausz), stb. Ezeken az épületeken a minőségi anyaghasználat és az egyedi díszítőelemek (faragott elemek, gipszstukkók) alkalmazása révén számos felfedezni érdemes részlet van.

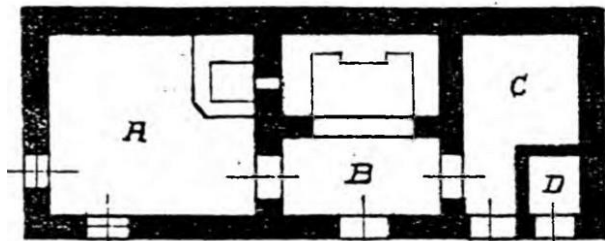
Régi parasztházak

Fél Edit leírását idézzük a hagyományos hartai parasztházak leírásánál:

A 3. ábra a legrégebbi hartai ház alaprajza, a 4. egy újabbné. Az első tornácnélküli zsellérház, melytől külön állnak a gazdasági épületek, a második tornácos hosszú családi ház, melynél a lakóház, kamrák, istállók egy sorban, egy fedél alatt vannak. Mindkettő szabadkéményes alföldi kemencés ház, hol a konyha (az ábrán B-vel jelölve) a mestergerenda alatt levő bolthajtás által kéményaljra és pitvarra oszlik. A zsellérháznál a konyhából egyik felé a szoba, másik felé a kamra ajtaja nyílt. Ezt az egy szoba, egy konyhás lakást felváltotta a három szoba, két konyhás lakás. Ennél, a konyhából az utca felé nyílik, a hesseni módon elsőnek nevezett tisztaszoba (*fédrátup*). A konyha másik oldalán az öregek lakószobája (*midlékup*); a második konyha (*hinrkix*) után pedig hátulsó szoba, a fiatalok lakószobája (*hinr-siup*) következik. A hátulsó szoba mellett a tornácról a pince (az ábrán E-vel jelölve) lejárója (*trkp*), utána a padlás (az ábrán D-vel jelölve) följárója (*ste*) nyílik.

Napjainkban helyi védett néhány, a Templom utca épületegyütteséhez sorolt ingatlanokon (Templom u. 53-75, és 48-62) kívül, pl. a Kossuth L. u. 3,6, 10, 18, 34. és 35. szám alatti lakóház, melyek folyamatos állapotkövetése a www.muemlekem.hu oldalon is folyik.

A lakóházak külön típusát jelentik a parasztbarokk homlokzatú, ún. piller-téglával kirakott leginkább egykori hajósok házai, melyek ma is meghatározók a település központi részén.

3. A legrégebbi hartai ház alaprajza.

4. Újabb hartai ház alaprajza

KAPUBÁLVÁNYOK

Egyedi hartai hagyományt jelent a faragott fejfák mellett a kapubálvány, mely régen a zárt deszkapuk tagogó oszlopa volt.

Fél Editet idézzük: A kerítésbe vágott kapu 3, ritkábban 4 oszlopba van illesztve. Ezen oszlopok közül kettő vagy három faragott. Mind a kapubálványfejek, mind a törzsük s e kettő díszítése — körzővel rajzolt csillag a fejen, bordózás vagy cserépből eredő, hullámos szárú, tulipánban végződő bevéselt virágdísz, tulajdonos nevének kezdőbetűi, felállítás évszáma, stb. a törzsön. A Dunapatajon és Solton már csak töredékekben meglévő bálványok hú, új másai.

Törphosta, törsiola, tehát kapuoszlop a nevük; megkülönböztetik a fejet {*köp*}, vállat (*sultard*) és magát az oszlopot (*phosta*). Maga a kapubálvány név nem ment át a hartai nyelvhasználatba, a tárgy részeinek megkülönböztetése azonban meggyökeresedett.

Megőrizte jelentős házőrző szerepét is a bálvány: felállításakor patkót rejtenek alá, az avatásra menő gyermekágyas asszonyoknak ezek között kell a közójük tett baltán, stb.-n átmennie, tehát nem mehet a tornácra nyíló kisajtón (*kasa iérxa*), ezek között kell a tavasszal először kihajtott jószágoknak a köténnyel leterített baltán átmennie.

NAPSUGARAS KAPUBEJÁRÓK

Az egykori faragó hagyományok szép példái a kapubejárók, melyeket gyakran íves napsugár-boltozat zár le.

IPARI, GAZDASÁGI EMLÉKEK

A gazdasági boldogulás az itteniek számára mindig nagyon fontos volt. A település épített örökségében nagy jelentőséggel bír az egykori hajóállomás, a Volenik-féle malom, vagy a Löwi-féle dunai magtár.

Állampusztán a gazdasági épületek egész csoportja jött létre a fegyintézethez tartozó majorságban, köztük magtár, istállók, préház, víztorony. A gondos állagmegóvásnak köszönhetően, ma már ugyan legtöbbször raktárként használva, a célszerű és egyben esztétikus építési tradíciókat közvetítik a mai kornak.

Az egykori ártéri gyümölcsös gazdálkodás értékes emléke a Szigetcsúcon található csószház.
A mezőgazdasági munka jelentőségét idézik a köztereken kiállított mezőgazdasági gépek. A tűzoltószertár mellett pedig kézi tűzoltókocsi idézi a régi időket.

KÖZTÉRI SZOBROK, EMLÉKEK

Harta köztéri alkotásokban is gazdag, melyek a közösségi emlékezet megerősítésének legjobb eszközei.

Marton Géza (ötvösművész), Schettreer Péter (kőfaragó) közreműködésében 2007. szeptember 22-én felavatott, a 3. Országos Napóra Találkozó Emlékére készült napóra a művelődési ház előtt.

A www.kozterkep.hu oldal 14 alkotást jegyez a településről. Az alkotók között olyan helyi kötődésű művészek alkotásai mellett, mint Fish-Kovács László (Kopjafa, 56-os emlékmű) és Köhler Péter (Rétfalvi Teofil és Luther Márton mellszobra) számos, korának jegyzett alkotója szobrával is találkozhat az ide látogató (Szentirmai Zoltán, Kiss István, Vasas Károly), bár több szobor az utóbbi időben már nem felállításának helyén, hanem áthelyezve található meg.

A legkorábbi Farkas Béla 1924-ben felállított I. világháborús emlékműve. Egyedülálló, hogy a település szobrairól Lehoczki Károly Hartán született költő színművet írt Szobrok huzatban címmel.

Szereplők:

Szobrok:

Majális lány

Majális nő

II. világháborús emlékmű

I. világháborús emlékmű

Erdei

Dózsa

Luther

Néptanító

Hármas kereszt

56-os emlékmű

Semmelweis

Áldott állapotú nő

Hoffer

Szellemek:

Fuvaros szelleme

Szjgyártó szelleme

EMLÉKTÁBLÁK, EMLÉKFÁK

A legtöbb Hartán kihelyezett emléktábla a település történetéhez kapcsolódik, egy-egy meghatározó személyiséget, történelmi eseményt idéz meg. Esetenként egy-egy köztéri tárgyat (pl. ártézi kút) egészít ki. Jellemző, hogy többnyire a településközpontban kerültek elhelyezésre. Újabban két tábla is kihelyezésre került a lakosságcsere emlékére. Harta lakói előszeretettel helyeznek el emléktáblát egy-egy fejlesztéshez kapcsolódóan is – útfelújítás, kerékpár útvonalának átadása.

Az emlékfák sorát a faluház udvarán ültetett partnertelepülések fái kezdték, majd pl. a Ráday parkban és a Művelődési ház előtt is sor került táblával megjelölt fák ültetésére.

A hagyomány új erőt 2010-ben kapott. Ettől az évtől kezdve ültet a Dunakör hartai csoportja minden évben a hartai újszülötteknek egy-egy fát a település közparkjaiban vagy útszéli faként (fő fafajok: hársfa, gömbjuhar, egyéb díszfák), 2017. őszéig összesen 201 fa került kiültetésre.

TEMETŐ

A hartai temetőbe felekezeti hozzátartozástól függetlenül évszázadok óta temetkeznek a település lakói. A legrégebbi rész Kegyeleti park néven emlékpark funkciót kezd betölteni. A Hartára egykor oly jellemző faragott oszlopos fejfák bemutatása immár a Helytörténeti Gyűjtemény feladata, míg a kőbe foglalt ősök emlékezetét a temetőben, külön helyen mutatják be. Sétálgatva Palotay Gyula egy-egy sírversét is felfedezhetjük.

KERESZTEK

Harta-Szentkirály és Nagykékes katolikus lakói állítottak a múltban keresztek. A protestáns település temetőjében és a főút mentén újabban jelentek meg keresztek.

ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK

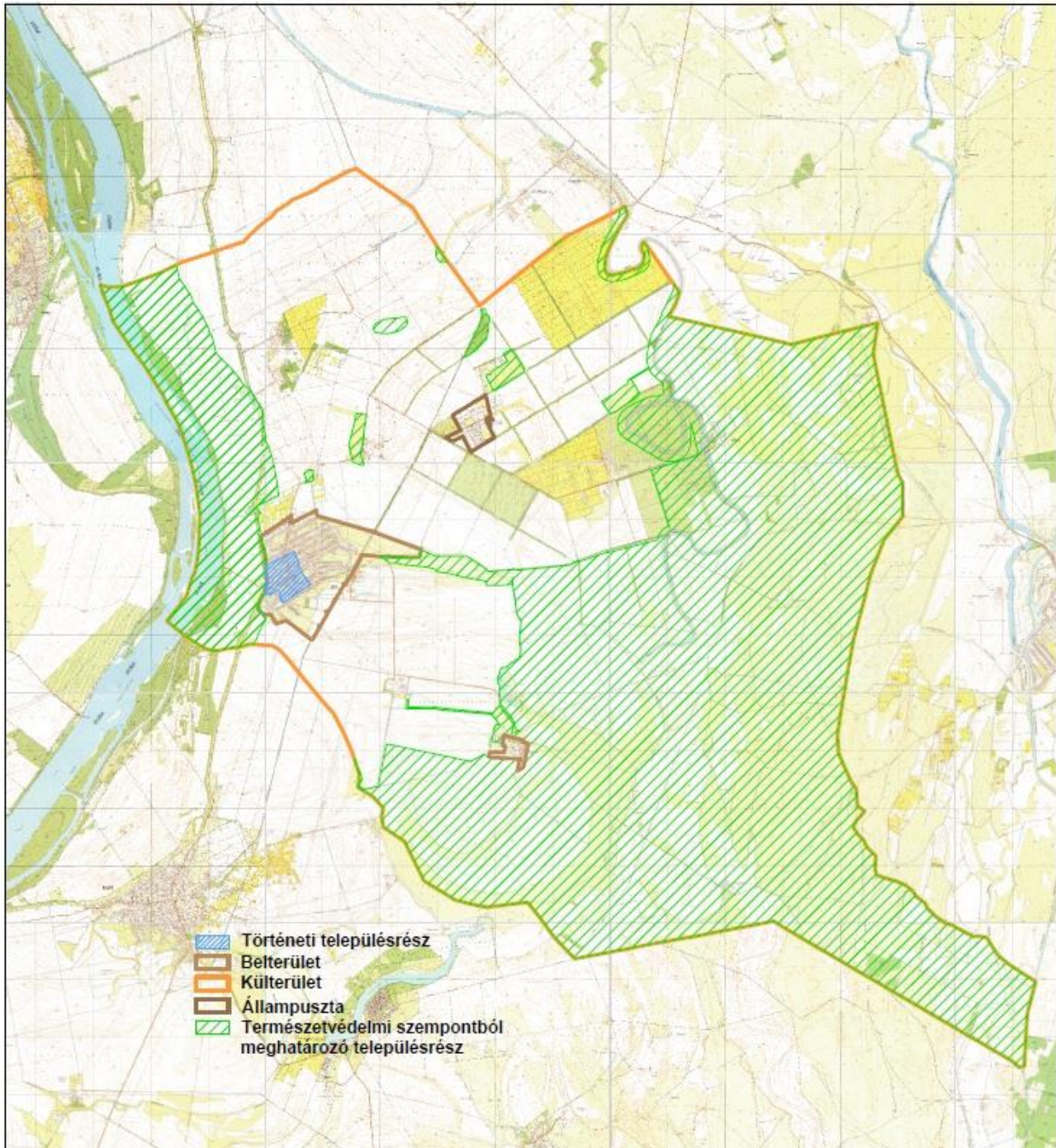
Harta belterülete a lakosságszám növekedésével bővült, változott, illetve változik napjainkban is. Az utcahálózatban általánosságban jellemző a struktúrákat kitöltő döntően fésűs (oldalhatáros) beépítés. A település magját továbbra is a legkorábban kiépült utcák adják, melyeket telekméretük különböztet meg leginkább a később kiépült területektől. Jellemző, hogy a régi házhelyeken modernebb stílusban épülnek új házak. Az előző fejezetben áttekintett védett vagy védelemre javasolt épületek és egyedi elemek (templomok, nagygazdaházak) főként a legkorábban beépült utcákban találhatók (történeti településrész).

A külsőbb területeken található jellegzetes falusi utcák települési arculata hasonló, azonban ahogy haladunk kifelé, úgy növekszik az előkertes beépítésű utcaszakaszok aránya. A különböző utcaképi karakterek közötti átmenet fokozatos, valamely szerkezeti elemhez köthető éles határvonal nem állapítható meg. A volt községi legelő illetve mélyebb fekvésű területek közelében (egykori Vásártér) kialakult új beépítések viselik a legmodernebb jegyeket, itt jelennek meg leginkább az előkertes, nagy és változatos alapterületű, általában tetőtérbeépítésű házak, melyek természetesen - azonban jóval kisebb mértékben - megjelennek a korábbi falusias beépítések helyén is. A legkésőbb kialakult településrészekben jelen vannak már tervezett rekreációs terek (sportpálya, tenispálya), míg a belterületen lévő közparkok jellemzően házhelyek összevonásával jöttek létre. Önálló belterületi egység a beépítésében történeti kialakulásából fakadó sajátos jegyeket is mutató Nagykékes és Állampuszta.

Az egykori középkori falvak helyén egy-egy birtokközpont, majd ezek nyomán gazdasági (téesz) majorság alakult ki, ezek ma is a mezőgazdasági termelés központjai. Az ipari tevékenység részben a jó megközelíthetőség által lehatárolva a főbb közlekedési utak mentén található. A Duna jelentősége igen nagy a hartaiak életében, amit leginkább a Sziget különleges védelmi és fejlesztési igénye tükröz, de fontos odafigyelni az egyéb, természetvédelmi szempontból meghatározó településrészekre is.

Harta eltérő karakterű településrészei

Harta történeti településrésze a megmaradt értékek alapján:

Bajcsy-Zsilinszky utca 1-17. és 2-12.

Iskola köz 1.

József Attila utca 1-13. és 4-10.

Kossuth utca 1-71. és 2-60.

Petőfi utca 1-55. és 2-60.

Sarok utca 1-9.

Széchenyi utca 1-55. és 2-62.

Templom utca 15-93. és 2-84.

Védgát sor 2-22.

1937-ben, mint azt Fél Edit leírásából ismerjük, hét párhuzamos és három keresztutca alkotják a hartai németek faluját. „A szájhagyomány szerint az uraságén kívül nem volt más épület a birtokon. A telepesek elsőnek a hinrkas-t építik be, utána a fédrkas-t és az ulvaaris- (újjváros) kas felét (ma Ráday-, Templom- és Kossuth Lajos utcák). Ezek után, külön-külön az ulvaaris-kas másik felét, majd a najkas-1 (Széchenyi utca), 1850 után a veltkas-t (Petőfi Sándor utca) építik be. 1927—28-ban épülnek egyszerre a naja hajsərə (új házak): a Petőfi utca meghosszabbítása, valamint a Dózsa Gy. és az Ady E. utcák. A terjeszkedési határt a falu két végében az épületanyag számára kiásott és baromfiúsztatóvá lett két gödör, Bekávaras (békaváros) és slavakəprux (Slovačen-Bruch) szabja meg.”

Együttes karaktervédelem

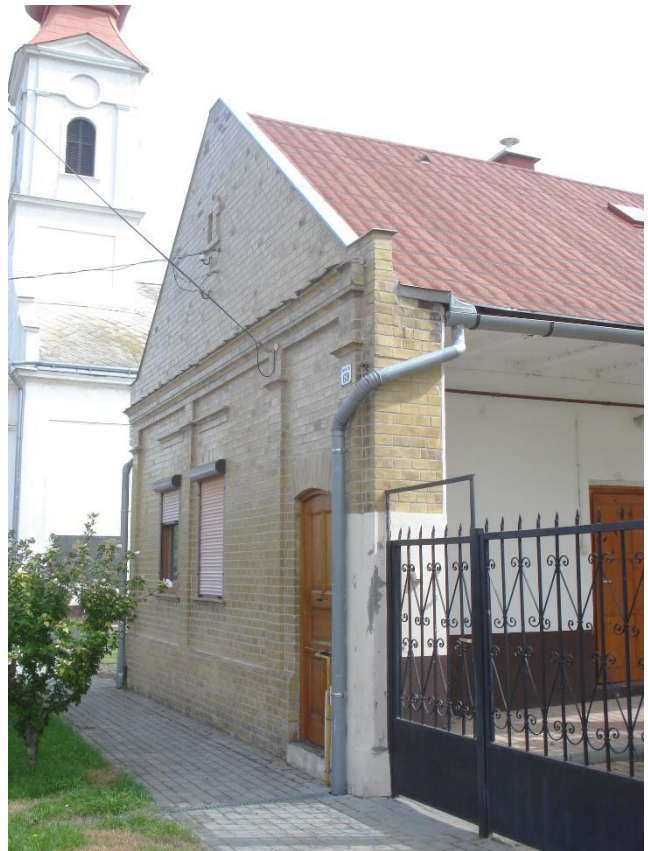
A Templom utca páratlan oldalán az 53-75.sz. alatti alábbi épületek:
Templom u. 53. Általános Iskola
Templom u. 55. Lakóház- Templom u. 57. Lakóház
Templom u. 59-61 Lakóház
Templom u. 63 Lakóház
Templom u. 65. Lakóház
Templom u. 67 Általános iskola
Templom u. 69. Lakóház
Templom u. 71. Református templom
Templom u. 73. Lelkész lakás
Templom u. 75. Lakóház

A Templom utca páros oldalán a 48-62. sz. alatti épületek:
Templom u. 48. Lelkeszi hivatal
Templom u. 50. Imaház
Templom u. 50. Evangélikus templom
Templom u. 50. Lakóház
Templom u. 52. Lakóház
Templom u. 56. Lakóház
Templom u. 58 Lakóház
Templom u. 60 Lakóház
Templom u. 62 hrsz.10 Múzeum

A Templom utca a település egyik legrégebbi utcája, híven őrzi a betelepüléskor kialakított telekkiosztást. Itt található a település két országos védettségű épülete, az evangélikus és református templom, itt voltak egyházi iskolái, és itt van a polgármesteri hivatal is. Köztéri szobrokban, emléktáblákban leggazdagabb része a falunak. A Helytörténeti Gyűjtemény jelenleg két épületben mutatja meg Harta értékeit, és a hangversenyteremként és kiállító helyként is funkcionáló Hajós Múzeum.

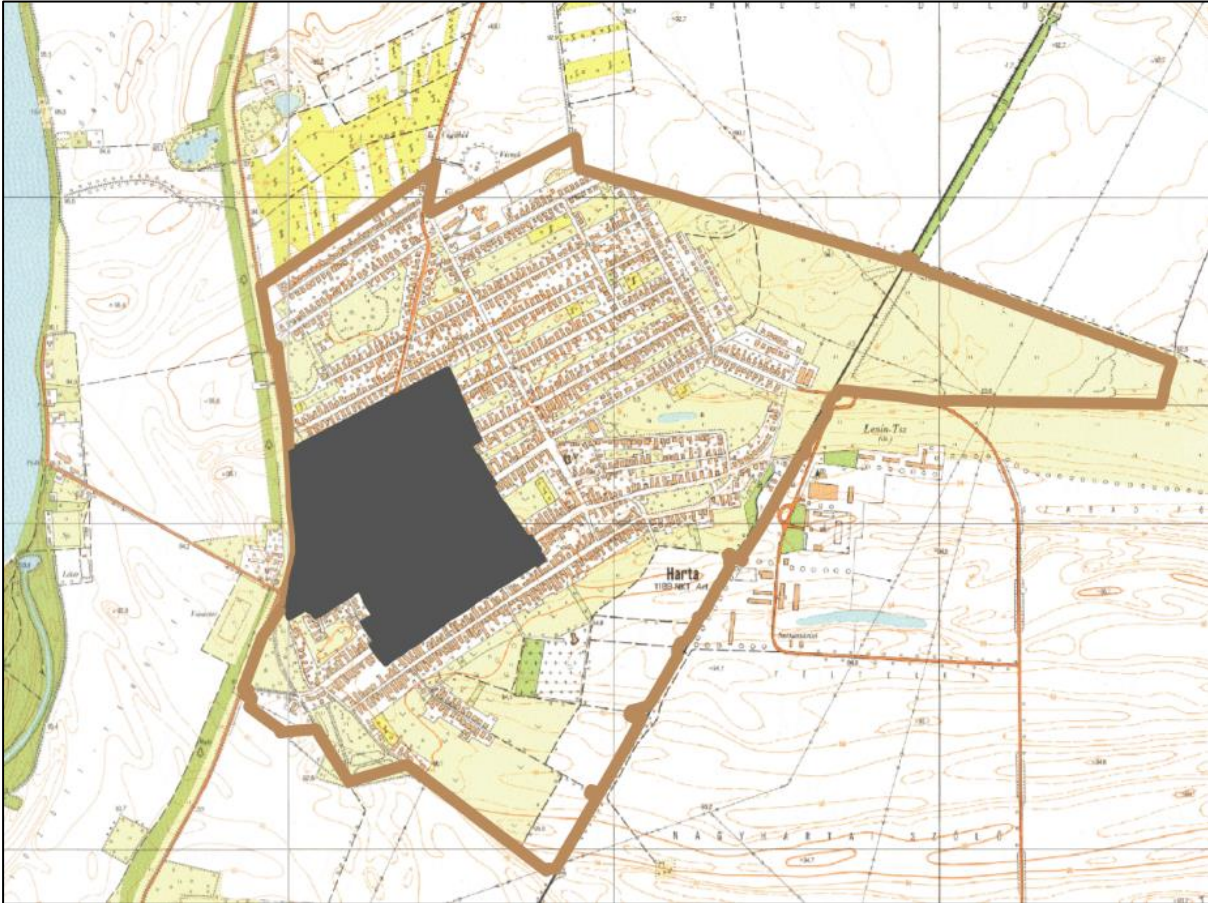

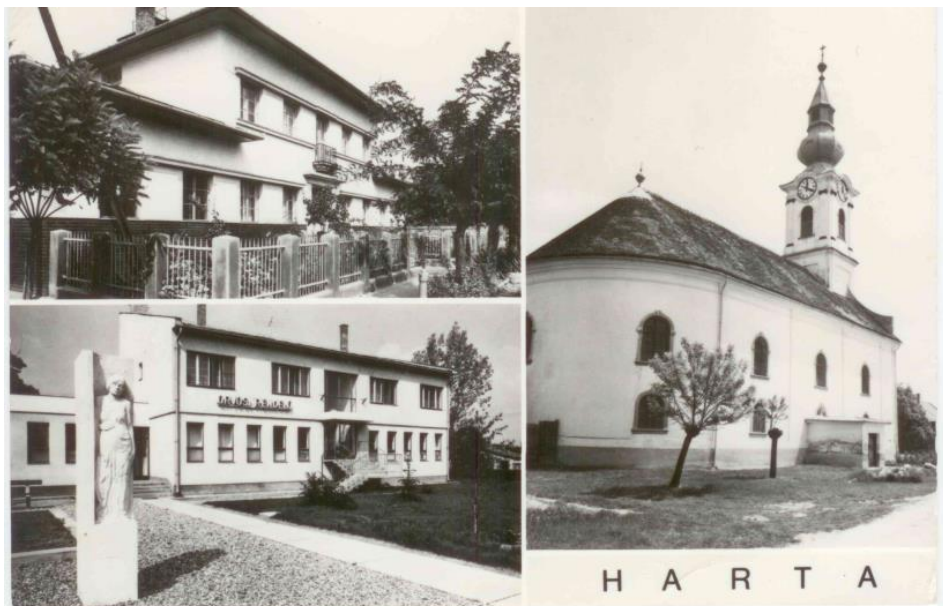
BELTERÜLET

A településrész területe megegyezik a közigazgatási értelemben vett belterülettel, kivéve belőle a Történelmi településrészt (szürkének jelölve). A két településrész közötti átmenet nem feltűnő az utcaképből (alábbi képen), de érzékelhető, hogy „korban” egy másik világba érkeztünk.

Belterület - középületek

A történelmi településmag szerves részét képezik a középületek, kiemelten a polgármesteri hivatal, orvosi rendelő, művelődési ház, faluház és a közoktatás intézményei. Sajátos arculatuk részben múltban gyökerező, részben funkciójuk által is meghatározott.

Folyamatosan jó karban tartott épületek. Mind színezésükkel, mint megújuló napenergia-telepítésével mintául szolgálnak a magánházaknak is, ezért kiemelten fontos környezetük rendezése, megközelíthetőségük biztosítása.

Belterület - családi házak

Jellemzően földszintes családi házas beépítés határozza meg a belterület karakterét. A lebontott régi házak helyén felépülő új lakóházak oldalhatáron álló elhelyezkedésükkel igazodnak a korábbi épületekhez, miközben megjelenik a tetőtér-beépítés is.

Belterület - szolgálati lakóházak

Harta belterületén belül a Kékesi út egy szakaszán emeletes társasházak és kertvárosias beépítés tükrözik az egységes tervek szerint, mint állampusztai szolgálati lakások, megvalósult egyszeri fejlesztést.

Belterület - újonnan beépülő lakóterületek

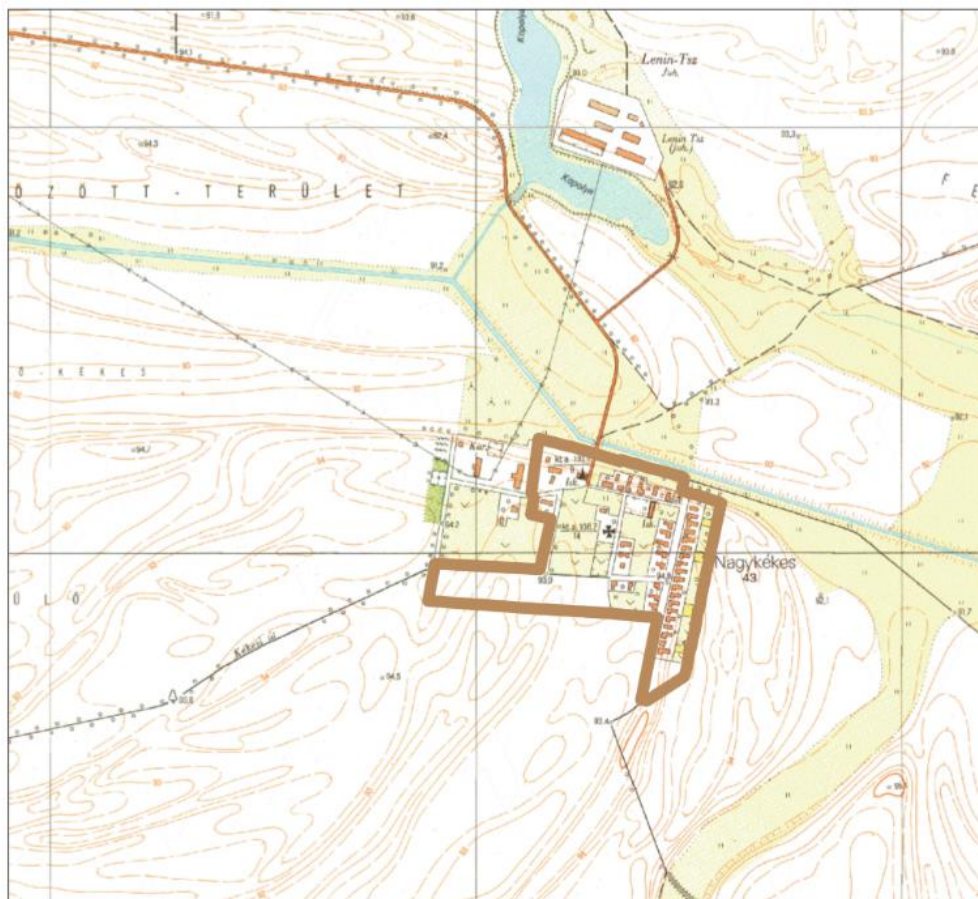
Az előkertes telekkialakítással és változatosabb tető- és alaprajzzal az 1990-es évektől beépülő falurész jellegzetes épületei.

Az utcaképeket szemlélve megállapítható, hogy a tetőidomok változatossága nem zavaró, különösen ha a színhasználat visszafogott (fehér falak, vörös agyagcserép), vagy ha az előkert nagyobb fákkal és bokrokkal beültetett.

NAGYKÉKES

Harta – Nagykékes sokáig a Kalocsai Érsekség majorsági központjaként működött, melyet idővel az érsekség bérletbe adott. Legjelentősebb időszaka 1913-ban kezdődött, amikor bácskai németek bérelték ki a pusztát, alakítottak ki itt virágzó gazdálkodást, iskolával, műhelyekkel.

Az egytűcs telepítés meghatározó épületei a magtárból lett kápolna és az iskola. A házak telekhatárhoz illeszkedő, előkertes épületek nagy telekkel és udvarral. A gazdasági épületek a házak tengelyében, közös tető alatt találhatóak. Modern beépítés elenyésző számú. Meg kell őrizni a beépítés karakterét mind az épületmagasság, mind a tetőkialakítás során. A belterület természeti értékekben gazdag szikes gyepek által körbeölelt, így jelentős turisztikai potenciált rejt.

A lakótértől kissé messzebb fekvő, árokmal, élőszóvénnyel körbevett temető és juhodályok már a külterülethez tartoznak.

ÁLLAMPUSZTA

Az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet belső magja körülbelül négy hektár nagyságú területen helyezkedik el, Harta község belterületétől mintegy 7 km-re. A néhány 19-20. század elejéről származó épület mellett beépítését meghatározza elsődleges büntetés-végrehajtó funkciója: Az intézet félig nyitott jellegű, amely azt jelenti, hogy a fogvatartottak munkáltatása az intézet mellett található mezőgazdasági egységekben történik.

A helyben kialakított lakótelep beépítése részben kockaházaz, részben ikerházaz, egységes telekméret, egységes telekfoglalás jellemzi, mely megtartása felettebb fontos.

BELTERÜLETI KÖZPARKOK, BELSŐ KERTEK

Zöldfelületek Harta belterületén belül:
belső kertek, egykori tavak, közparkok

Közpark funkciójú foghíjtelkek a Templom utcában több helyen megtalálhatók (Szoborkert, Ráday park, Palotay és 56-os emlékművek helye, orvosi rendelő előtti tér). A legnagyobb közpark funkciójú zöldterület a Duna-parton van. A Dózsa park és Erdei Ferenc sétálópark a Kossuth és Kékesi utcák találkozásánál a település legrégebben kialakított közparkja.

Fasorok

- Az egykori Mühlweg - Malom út két oldalán, mely az 51-es műúttól a hartai Duna-partra visz, egykor mindkét oldalon cseresznyesor volt, melynek termését a hartaiak között elárverezték. Ennek emlékezetére sajnos nem cseresznyét, hanem a kerékpárút levezető szakasza mentén virágos kőrist ültettek.
- 2010 őszén a Bajcsy-Zsilinszky utca általános iskolai utcafrontjára kerültek kerek koronakialakítású díszfák.
- Már csak torzója van a Hunyadi út mentén ültetett nyírfasornak.
- Szép színfoltjai a településnek a könyvtár előtti hatalmas vadgesztenyefák illetve szomszédságában, az egykori Schmel-ház előtt lévő hatalmas hársfák.
- Az utcákon jellemzően a házak előtt korábban diófák voltak, majd gyümölcsfák - meggyfák vannak, bár terjedőben vannak a tuják is. A hartaiak mindig ügyeltek a fák metszésére, és ez az utcaképen megmutatkozik

„Diófa, - a szomszéd ház előtt diófa, és az azt követő szomszéd előtt is és így tovább végestelen végig, a Dunáig, vagy a töltésig, le, egész az utca alján is fehér falak, diófaárny, így volt, így bizony, létezett az a falu, számban a görcs, a zöld dió íze, fülemben a verés-kopogás, csörgés, kalapács-recsegés.”

Lehoczki Károly: Diófák

A település üde színe a szétnyíló utcaszakaszok fásításai.

A belterületen még megvannak a kisebb, korábban folyamatosan vízzel borított egykori agyaggödrök (Haat, Békaváros, stb.), melyek jelentős zöldfelületet alkotnak, gyomoktól, tájidegen fajoktól megszabadítva gyepek – ligetes parkok, megújítható víztestek lehetőségét rejtik.

KÜLTERÜLET

Egy település arculatának fontos elemei a külterületek. Az utak menti árkokra, fasorokra legjobb példákat az Állampusztai gazdaság által kezelt szántóföldek mentén találunk.

A művelés mozaikossága folyamatosan éberren tartja a tájban közlekedő ember figyelmét.

Külterület - üzemközpontok

Az egykori Duna-ágak csapadékosabb, belvizesebb időben vízzel telítődnek, míg a magasabb, homokosabb területek kiváló gyümölcsstermesztő helyek. Nem meglepő, hogy a külterületi részeken nagyobb kiterjedésű almások, meggyesek vannak. Az egykori Duna-ágak csapadékosabb, belvizesebb időben vízzel telítődnek, míg a magasabb, homokosabb területek kiváló gyümölcsstermesztő helyek. Nem meglepő, hogy a külterületi részeken nagyobb kiterjedésű almások, meggyesek vannak.

Az ún. Szarkási határrészben az egykori kenderes – káposztás földek helyén továbbra is kis parcellákban folyik a művelés, főleg szőlők és gyümölcsösök vannak itt, sajnos az utóbbi időben azonban több parcellában akácot telepítettek.

A természetközeli területek kezelésében nagy szerepe van a legeltetési gazdálkodás fenntartásának.

Hagyományos állattartó tanya Harta - Szentkirályon

TERMÉSZETI SZEMPONTBÓL MEGHATÁROZÓ TELEPÜLÉSRESZEK

Miklapusztza

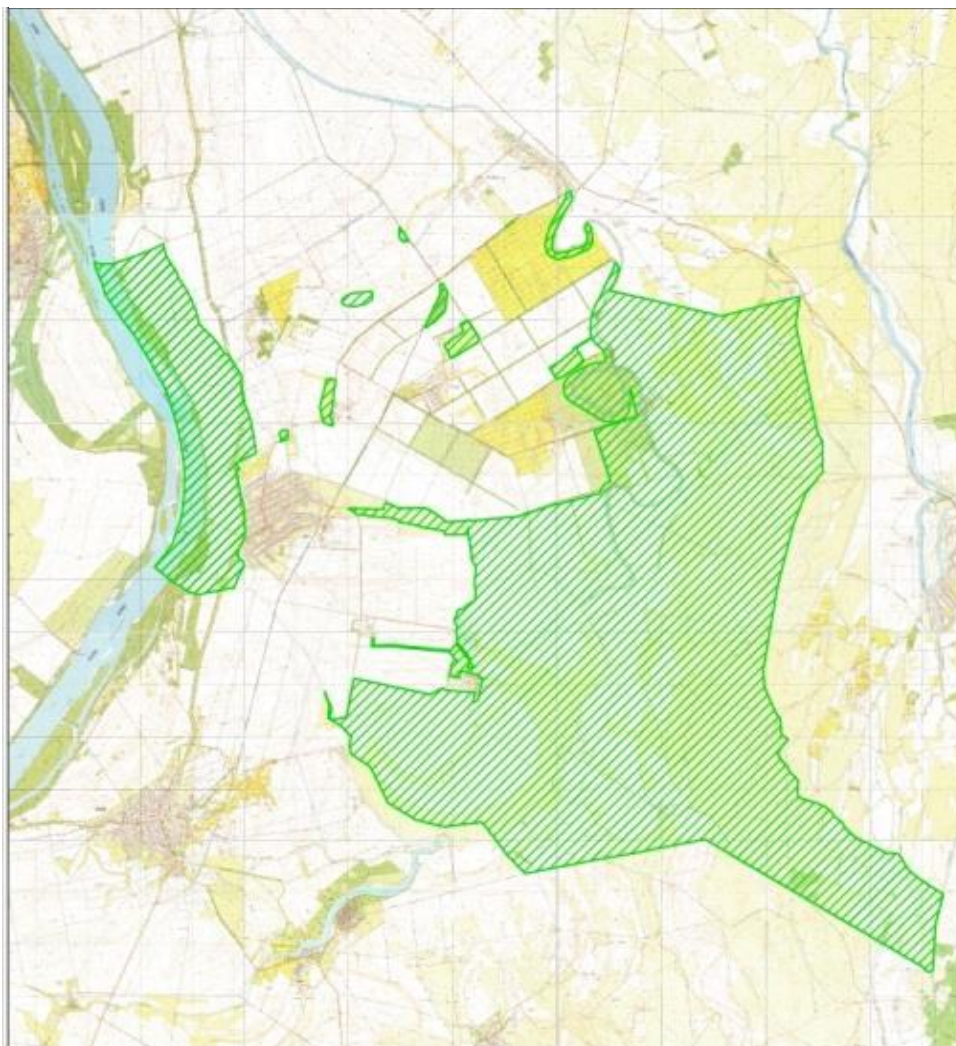
Harta legjelentősebb és legnagyobb kiterjedésű védett területe a Miklapusztza, mely a Solti-síkság és a Kalocsai-Sárköz határán fekvő nagy kiterjedésű szikes pusztza. 1993-ban Tájvédelmi Körzetként országos védeltséget kapott, 1996-ban lett a Kiskunsági Nemzeti Park része. A védett terület kiterjedése 6241 hektár.

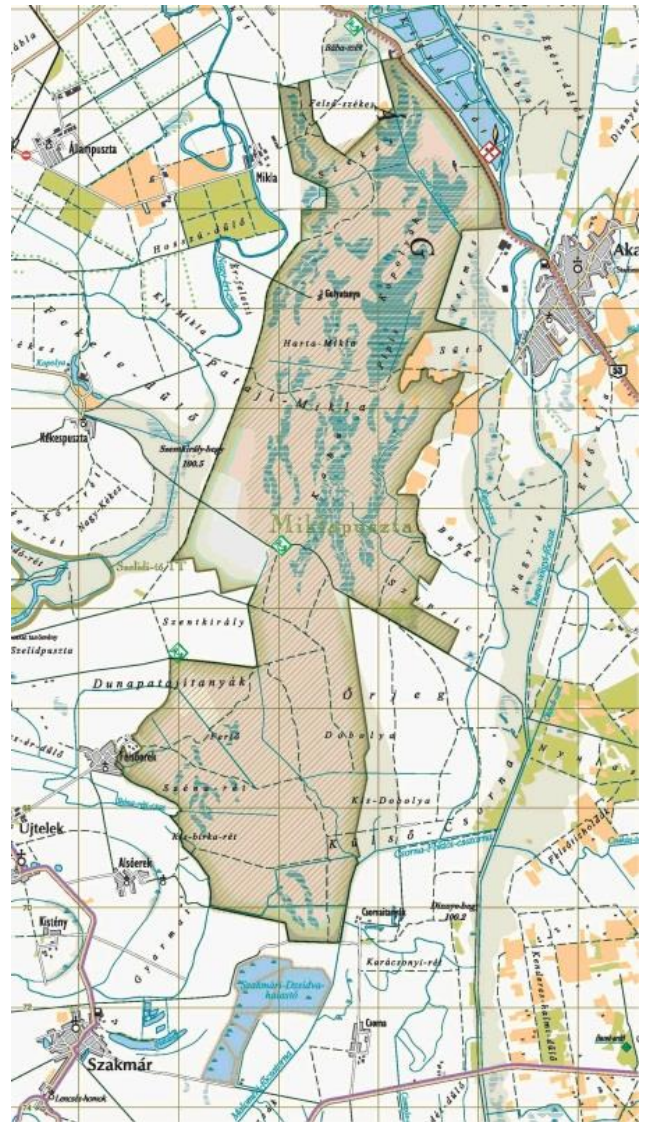
Az erősen szikes – nyáron a sókiválástól vakítóan fehér, alacsony fekvésű térszintek között magasabb felszíneket, úgynevezett padkákat találunk. A változatos mikrodomborzat hatására a erősen mozaikos élőhelyek alakultak ki.

A valamikori állandó víző mocsarak helyén magas sótartalmú, erősen lúgos vízzel borított szikes mocsarak jellemzők, amik igen fajszegények. A legmélyebb részeken a nád alkot zárt állományokat. A sekélyebb vizekben a zsióka jellemző, amit szikes rétek határolnak. Az ecsetpázsitos, fehér tippanos rétek jellemzők.

A vakszikes felszíneken főleg a pozsgás zsázsa, a sziki sóballa, a bajuszpászit, a bárányparéj és a sziki őszirózsa él meg. Az alföldi sztyeppréfajjai közül a barázdált csenkesz mellett a sárga virágú aranyfürt, a szeplőlapu, és a koloncos legyezőfű színesíti a tájat. A tölgyesek egykori jelenlétének bizonyítékai a tollas szálkaperje és a buglyos kocsord. Jelentős a terület madárvilága.

Harta határában lévő természeti szempontból meghatározó településrészek

Nagykékesi kopolya és Szentkirály

A Szelidi-tóhoz hasonló eredetű, lefűződött kisebb szikes kopolya. Területe 14 ha, átlag víz mélysége mintegy 3-3,5 méter. A tó aránylag jó minőségű, földúton teljesen körbejárható. Ma kedvenc horgászhely, partját elárasztják a stégek, bár újabbak létesítése tilos. Évente több alkalommal, kiemelten augusztus 20-án szervez itt horgászversenyt hartai Sporthorgász Egyesület. Közeliében jó vörösborot adó szőlők vannak, de megjelentek a weekendházak is. Másik partján juhodályok állnak. Itt kezdődik a Szentkirályi puszta, mely tűzokos helyként is ismert. Az itt található Nagy-rét a Szelidi-tó vízsűrőjeként működik.

Kopolyák a falu szélén

A Duna-szabályozás előtti gyöngyszemek a belterület közvetlen közelében az úgynevezett kopolyák, vagyis mélyebb, folyamatosan vízzel telt tavak, melyek az egykori Duna-ágak legmélyebb pontjain alakultak ki.

Ilyenek a belterület közvetlen közelében a Szarkási, Kenderáztató és a weierhivli (magyarul Tóhalom) ásatások helyszíne, a Babszi-tó, illetve a közelében kialakított további mesterséges tómedrek.

Duna-part és a Felsőzátonyi-sziget

Harta a magyarországi Duna-szakasz legnagyobb alföldi kanyarulatának közelében helyezkedik el. A Duna a töltések megépítése előtt évente átlagosan kétszer árasztotta el a hartai határt. A 19. század második felében megépültek az első gátak, 1956-ban a település köré egy külön kis töltést is emeltek.

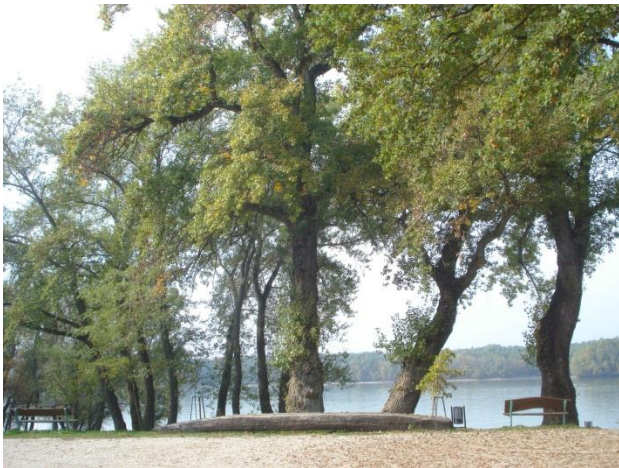
A Duna sokaknak biztosított megélhetést is. A gőzhajózás megindulásával Hartán mindjárt hajóállomás létesült. Jelentős volt a személyforgalom és az áruszállítás.

A Duna jelentős szerepet tölt be a hartaiak életében ma is. Vasárnap délután illik kísértelni a Duna-partra, megnézni a vízállást, beszélgetni egyet vagy szurkolni a hartai focistáknak. Két vendéglátóhely is van a parton. A hartai Duna ág menti erdők területe 1996. óta helyi természetvédelmi oltalom alatt áll. A védettséget Harta Nagyközség Önkormányzat Képviselő-testületének 92/1996.(VII.05.) Ök. számú határozata mondja ki. A terület NATURA 2000-es védettség alatt is áll. A védett terület szolgálja az emberi környezet védelmén, mint legfontosabb közérdeken túlmenően az ismeretterjesztés és az idegenforgalom céljait is.

A strand területén és beljebb a szigeten hatalmas nyárfák vannak, a lassan előregedő állomány pótlása és a Szigetcsúcs arculatának kialakítása felettébb fontos feladat.

NATURA 2000

*Kerékpárral
a nyári gáton*

ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ

Lehet-e válaszolni arra a kérdésre, hogy mit értünk szép településképen vagy építészetben? Nyilván nem, mert még ha volna is ilyen egyértelmű eszménykép, azt különböző korokban és közösségekben másként értelmeznék, saját ízlésükre formálnák az emberek. Talán az az egy biztos, hogy a szép dolgok belülről fakadnak.

Az Örökségünk fejezet a Harta régebbi időszakaiból egymásra rakodott értékekkel szembesített bennünket, és ha tetszik nekünk ez az örökség, akkor ebből levezethetők a jövőre vonatkozó építészeti, településképi ajánlások. Erre vállakozik ez a fejezet.

Aki a közeljövőben épületet emel, bővít, alakít át, a ház körül kertet rendez, egyszóval környezetet formál, az hasznos tanácsokra találhat a jó megoldásokat és elkerülendő hibákat felvonultató ajánlásokban.

MAGASSÁG

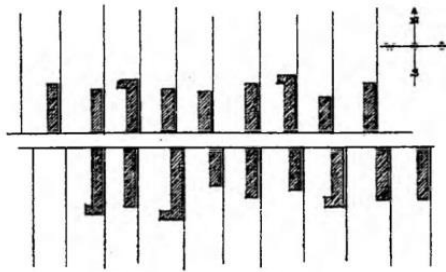
Hartán jellemző a földszintes beépítés, elvéve fordul csak elő emeletes ház. A túl magas épületek beárnyékolhatják a szomszéd telket, megbonthatják a kialakult, egységes utcaképet, zavarhatják az olyan, méltán hangsúlyos magasságú épületek érvényesülését, mint a templom.

TETŐHAJLÁSSZÖG

A kialakult településképpen változatos tetőidomokat találunk. Az utcával párhuzamos gerincű nyeregtető, a sátoztető, valamint az utcára oromfallal forduló épület egyaránt előfordul és váltakozva sem bántó a megjelenésük.

A tetőhajlásszögben viszont lényeges az egységesség. Kerülendő a túl alacsony (kb. 25 fok alatti) és a túl magas (45 foknál meredekebb) tetőidom.

Divatba jött a kertvárosokban az amerikai jellegű családi ház, terjengős alapterülettel, alacsony hajlásszögű, bonyolult tetőidommal. Idegen a megjelenése a magyar falvakban.

TELEPÍTÉS

A hartai lakóházak telkein vagy az utcáfronthez igazodva (történeti településmag), vagy az előkert és a hátsókert közötti sávban találjuk az épületeket (egyéb belterület). Ebben az építési sávban célszerű az összes épületet elhelyezni, beleértve a gazdasági funkciójú épületeket is. Garázs közvetlenül utcáfrontra helyezése idegen a településen.

TÖRTÉNETI TELEPÜLÉSMAG

Utcafronton, előkert nélkül fésűs beépítéssel telepített lakóházak –hagyományosan zártabb kerítéssel.

BELTERÜLET

Előkertes beépítés, nyitottabb kerítések.

SZÍNEK

A belterületen a kőporozott vakolatok halvány színei javasoltak. Fehér falszín és natúr tégladíszítést alkalmaztak az 1945 előtt épült házakon. Tartózkodni kell a szokatlan színektől, mert nem illeszkednek be a faluképhez.

KERÍTÉSEK

Bár Hartán hagyományosan a zárt kapu és kerítéselemek az elterjedtek, a jövőben javasolt a kerítések, kapuk átláthatóságának növelése.

KERÍTÉSEK, KAPUK

Az utcáfronttal párhuzamosan beépített, jellemzően nagygazdaházak esetében ez a zártság még szembetűnőbb.

A belterület legrégebben beépült részén, ahol a házak az utcáfronton állnak, általában zárt kapuk, kerítések a jellemzők. Az egykor általános széles deszkakerítést már csak elvétve találjuk meg. Hosszabb szakaszokon téglával rakott tömör elemek jelölik a telekhatárt. Annál változatosabb a kiskapu – nagykapu bejárati elemek megoldása.

Újabb, hagyománykövető megoldások

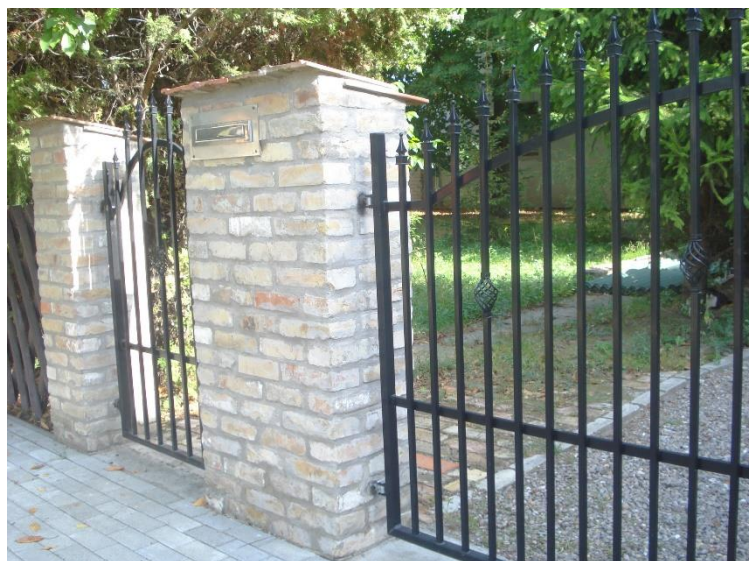

Ritkán, de felújításkor, kapucserekor nyitottabbá válik a kerítés.

Az előkertés házak esetében a kerítések sokkal nyitottabbak, belátunk a lakók udvarába, és ez időnként megjelenik akkor is, ha a telek hosszabbik oldalával az utcafronthoz illeszkedik.

KERTEK

A hartaiak szeretik a virágokat, szeretik rendben tudni portáikat. Ez látszik a falun átutazva, az arcukat egyik legfőbb értéke. A tornácos házakat a tűző naptól általában szőlőlugas védte, újabban örökzöldek és színes egynyári növények kombinációjával találkozunk a leggyakrabban – igen változatos formában.

A nagyobb telkeken parkszerű kertet találunk. Egy-egy értékcsillag fa a kisebb családi házas telkek udvarát is „öltözteti” és nem melleleg jótékony árnyat ad a tűző nap ellen.

ÁROKPARTOK

A hirtaiak a belsőkertek meghosszabbításaként tekintenek a járda és az úttest közötti területre, szikasztó árkokra. A házban lakók igényessége így az utcafronton - a telekhatáron kívül is megmutatkozik, főleg a központi településmagban.

TORNÁCOK

A tornácos hosszúházak, melyek végében ott sorakoznak/sorakoztak a gazdasági épületek számos variációban élnek tovább és újulnak meg, még akkor is, ha néha a belső tér bővítésének igényével beépítik a tornác egy részét. Sajnos már kevés helyen figyelhető meg az egykor oly jellegzetes Hartán készült cementlapokkal történő kiemelés és vidám festés.

A helyreállítás egyik legszebb példája a kántortanítói lakból kialakított magánkézben lévő alkotóház.

AJTÓK, ABLAKOK, TORNÁCAJTÓK

A régi épületek ablakai, ajtói gondos megmunkálással, fából készültek.

A nyílászárók cseréjekor fontos az eredeti arányok és kiosztás megtartása.

A műanyag nem vetekedhet tartósságukkal és finom formáikkal.

HOMLOKZATKÉPZÉS

Harta építészeti arculatának legfőbb meghatározói a fagyálló téglahomlokzatú házak, melyek részletmegoldásai házanként egyediek.

RÉSZLETEK

Közelebbről szemlélve az épületeket, számos helyen találunk egyedi, követendő megoldásokat.

MAI PÉLDÁK

Újabb a lábazatok, illetve a nyílászárók keretezéseként, élek kielemezésében vágott téglát alkalmaznak, melynek felhasználási módjai ugyanolyan változatosak, mint korábban a téglahomlokzatúknál, eltérés, hogy itt az adott elem térhatása jóval elenyészőbb.

A fagyálló téglá és a fa burkolati anyag használata üdítő ezen a modern épületen

Nemes anyagok használata mellett szerencsés a tömegalakítás is ezen a házon.

A Kisvendéglő épületének bővítése során a homlokzati formák követése utcaszintről szemlélve igen izgalmas, egységes megjelenést mutat (bár a tetőlejtés eltérő). Eközben a nyitott terasz hozzáépítése a modern vendéglátós elvárásokat teljes mértékben kiszolgálja.

A 100 év körüli életkorú régi épületek felújítása, vagy részbeni újjáépítéssel való megőrzése nem csekély kihívást jelent az akkori építési technológia esendősége miatt. Ha mégis sikerül, akkor felemelő élmény a tulajdonos és a település közössége számára.

Egyszerű eszközökkel, mértéktartóan felújított épületek (Nagykékes és központi belterület).
A fatáblák és a rejtett tokos redőny alkalmazása példás.

Az arányok megtartásával régi elemek felhasználásával, új anyaghasználattal, számos példát találunk, melyek a megújuló energiák felhasználására is lehetőséget adnak.

A hagyományosan használt arányok, anyagok, díszítési módok alkalmazásával a modern elvárásoknak is megfelelő, környezetbe illeszkedő gazdasági épületeket emeltek Állampusztán, dicséret érte!

UTCÁK, TEREK

Az idelátogató első benyomása: A hartai utcák általában szélesek, egyenesek, rendezettek. A kereszteződések, kanyarulatok kiszélesedése és néhány beugró tér külön parkosításra ad lehetőséget.

A történelmi településmagban számos kis közt találunk, melyek csak gyalogosok és kerékpárosok használhatnak

HIRDETÉSEK, REKLÁMTÁBLÁK

A reklámtáblák és cégek fontos, hogy egyértelművé tegyék az adott épület rendeltetését, viszont mégse legyenek túl hivalkodók.

Pozitív irányba mutat, hogy egyre több reklám- és információs felületen köszönnek vissza a hartai faragó- illetve bútorfestő hagyományokra utaló motívumok.

IMPRESSZUM

HARTA NAGYKÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA

Harta honlapcíme: www.harta.hu

Harta emailcíme: polghiv@harta.hu

Harta postai címe: 6326 Harta Templom u. 68

Telefon: 78/507-070

Polgármester: Dollenstein László

polgarmester emailcíme: dlaszlo@harta.hu

Megbízott főpítész: Keresztély László

Főépítész emailcíme: hartakozoshivatal@gmail.com

SZÖVEG és SZERKESZTETTE: Kustár Rozália – Balogh Tünde

FOTÓ: Markó Hajnalka, Balogh Tünde, Kustár Rozália, Oroszi Zoltán, dr. Sárközi Zsolt
Harta, 2017.